

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ КОМПАНІЙ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Досліджено питання рейтингової оцінки компаній зі страхування життя, її особливості в Україні, запропоновано використання акредитаційних вимог комерційних банків та індикаторів діяльності регіональних підрозділів для визначення рейтингу страховика.

Ключові слова: рейтингова оцінка, страхова компанія, страхування життя.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ринок фінансових послуг в Україні продовжує зростати, про що свідчить динаміка ключових показників діяльності комерційних банків, страхових компаній, компаній зі страхування життя, кредитних спілок та інших фінансових установ. Серед основних причини, що стримують подальший розвиток фінансового сектору доречно відмітити інформаційну асиметрію, що має місце на ринку, та низький рівень фінансової грамотності громадян.

Поряд із фінансовими послугами, що надаються банківським установами, значним попитом серед споживачів користуються послуги в сфері страхування. Відповідно до дослідження "Consumer in 2050", проведеного HSBC (Hongkong and Shanghai Banking Corporation), до 2050 р. попит на банківські та страхові послуги в країнах, що розвиваються, зросте більш ніж на 50 % [11, С. 1].

Особливе місце в прийнятті фінансових рішень менеджментом компаній та домогосподарств відведено рейтинговому підходу, що пов'язано з відносною простотою подання інформації та її доступністю. В той же час рейтинг не може розглядатись як виключне джерело даних і повинен використовуватись в комплексі з іншою інформацією про фінансову послугу та установу, що її надає.

Вітчизняна практика рейтингової оцінки не в достатній мірі враховує особливості діяльності компаній зі страхування життя та їх специфіку в порівнянні з страхових компаній non-life сегменту. Актуальність даного питання пов'язана також із необхідністю завершенням пенсійної реформи та створення передумов для ефективного розвитку ринку цінних паперів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливий науковий інтерес серед останніх наукових праць за тематикою статі становлять публікації Залетова О.М. [3], Горьової В.М. та Павлова Р.А. [2], Ковальчук О.В. [6], Козьменко О.В. [7], Кисільової І.Ю. та Нагорного Ю.І. [5], Ткаченко Н.В. [10] та ін.

Важливим є також вивчення методичних розробок провідних вітчизняних рейтингових агентств, зокрема "Експерт-Рейтинг", "Кредит-Рейтинг", "Рюрік". Результати проведених досліджень не в достатній мірі враховують специфіку діяльності компаній зі страхування життя в Україні з урахуванням тенденцій у світовій страховій галузі.

Метою дослідження є розвиток методичних підходів до здійснення рейтингової оцінки компаній зі страхування життя в Україні.

Викладення основного матеріалу. Частка life-сегмента на світовому страховому ринку скорочується, а зростання обсягів страхових премій не демонструє позитивної динаміки, що пов'язано із низьким рівнем проникнення страхування життя в країнах Центрально-Східної Європи та Близького Сходу (рис. 1).

В Україні ринок страхування життя розвивається досить активно, про що свідчить інформація державного регулятора (Нацкомфінпослуг), проте його обсяги залишаються невеликими, а сам ринок монополізованим (так, трійка лідерів ринку акумулює близько половини всіх платежів).

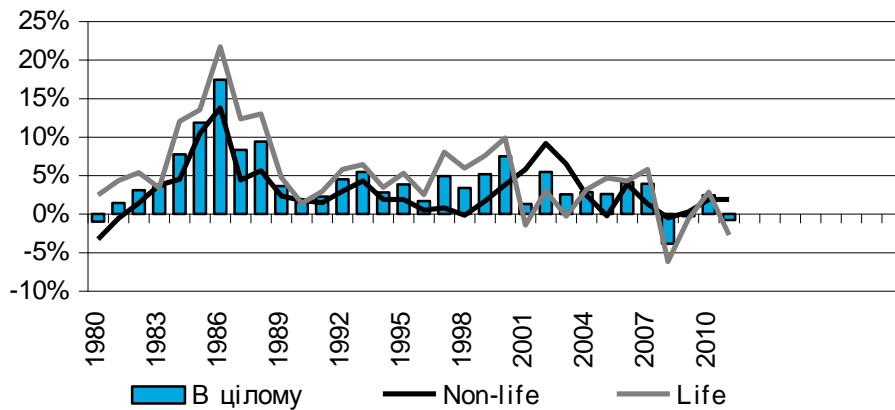

Рис. 1. Динаміка обсягів страхових премій в світі протягом 1980–2011 рр. [12, С. 6]

На посилення конкуренції в галузі можуть вплинути приплив іноземних інвестицій, створення Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя та реалізація соціально-економічних реформ.

Враховуючи вище викладені факти в найближчому майбутньому може зрости попит на актуальну та об'єктивну оцінку діяльності компаній зі страхування життя та використання цієї інформації для прийняття фінансових рішень.

Аналіз методологічного забезпечення уповноважених рейтингових агентств України дає підстави стверджувати про їх значну диференціацію залежно від об'єктів рейтингування (табл. 1).

Таблиця 1

Наявність методичного забезпечення рейтингової оцінки окремих категорій установ уповноваженими рейтинговими агентствами

№ з/п	Рейтингове агентство	Підприємства	Комерційні банки	Муніципалітети	Страхові компанії	Компанії зі страхування життя
1	ЕКСПЕРТ – РЕЙТИНГ	+	+	–	+	+
2	ІВІ – Рейтинг	+	+	–	+	–
3	Кредит-Рейтинг	+	+	+	+	–
4	РЮРІК	+	+	+	+	–
5	Стандарт-Рейтинг	+	+	–	+	–
6	Українське кредитно-рейтингове агентство	+	+	+	+	–

Примітка*: Узагальнено автором на підставі інформації розміщеної на сайтах відповідних рейтингових агентств

Відповідно до Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання розрізняють низку критеріїв, що досліджуються під час проведення рейтингової оцінки суб'єктів господарювання, в тому числі і компаній зі страхування життя (табл. 2).

Необхідним є вивчення зарубіжного досвіду рейтингової оцінки, зокрема проблем в цій сфері. Так в “провалі рейтингових агентств” деякі дослідники вбачають одну з основних причин виникнення останньої фінансової кризи [1, С. 35; 4, С. 127], зокрема через:

- 1) нехтування взаємозв'язком між цінними паперами, що підлягали рейтинговій оцінці;
- 2) оплату рейтингових послуг емітентами, а не інвесторами (таким чином ставиться під сумнів об'єктивність рейтингового підходу);
- 3) надання консультаційних послуг при створенні фінансових продуктів, які в подальшому підлягали б рейтинговій оцінці.

Таблиця 2

Основні критерії, що досліджуються під час проведення рейтингової оцінки компаній зі страхування життя

№ з/п	Критерій	Характеристика
1	Галузеві характеристики	Визначається ступінь ризиків страхової галузі, її конкурентоспроможність та перспективи розвитку, ефективність державного регулювання. Аналізуються сегменти ринку, його концентрація та асортимент страхових послуг
2	Організаційно-правова структура	У процесі проведення оцінки організаційно-правової структури компанії досліджується ефективність корпоративного управління, характер відносин між власниками і менеджментом та державним регулятором, а також відповідність його діяльності законодавству. Визначаються основні показники діяльності компанії (величина активів, власного капіталу, страхових резервів, страхових премій та виплат, інвестиційний дохід). Проводиться оцінка кваліфікації та спеціалізації працівників, рівня оплати та мотивації праці, роботи підрозділів і осіб, відповідальних за кожний з напрямів діяльності
3	Операційні ризики	В процесі проведення аналізу операційних ризиків компанії зі страхування життя оцінюється її здатність раціонально управляти фінансовими ресурсами. Аналізуються становище на ринку, показники результатів діяльності та державної підтримки (державне замовлення, податкові пільги, гарантії). Проводиться оцінка потенціалу страховика на підставі результатів аналізу показників його прибутковості та фінансової стійкості, розподілу грошових потоків, потреби в інвестиціях
4	Аналіз фінансового стану	Під час проведення аналізу фінансового стану компанії оцінюється організаційна структура та механізм планування, обліку та моніторингу фінансової діяльності. Визначається структура капіталу, потреба в інвестиціях, ліквідність активів, динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості, доходів і витрат, прибутку і рентабельності, ефективність внутрішнього фінансового контролю. Аналізуються укладені договори страхування, здатність їх виконувати, ризиковість господарської діяльності, порядок ведення бухгалтерського та податкового обліку; ефективність управління операційними, фінансовими та інвестиційними потоками, порядок прийняття рішень. Визначаються показники поточної ліквідності та платоспроможності. Оцінюються інформаційні технології, що використовує суб'єкт, прозорість та відкритість його діяльності, порядок оприлюднення інформації
5	Особливості рейтингової оцінки страхової компанії	У процесі проведення рейтингової оцінки страхової компанії, з урахуванням Рекомендацій щодо аналізу діяльності страховиків, досліджується виконання нею фінансових нормативів та показників, що встановлюються спеціалізованим законодавством, ефективність управління фінансами та ризиками, а також програми її стратегічного розвитку, інвестиційна політика. Рейтингова оцінка компанії характеризує ступінь її платоспроможності та фінансової стійкості, здатність своєчасно та в повному обсязі виконати взяті фінансові зобов'язаннями

Джерело: розроблено автором на основі [8]

Це зумовлює важливість вдосконалення методики рейтингової оцінки стратегічного фінансового управління страховиком, інформаційною базою якої має виступати публічна інформація (фінансова звітність, дані державного регулятора, дослідження консалтингових агентств).

Однією із ключових відмінностей у діяльності компаній зі страхування життя є більша, в порівнянні з страховими компаніями non-life сегменту, інвестиційна спрямованість. Відповідно до чого рівень інвестиційного доходу, збалансованість інвестиційного портфелю можна розглядати основними індикаторами ефективності діяльності компанії. Крім того важливим є врахування вимог комерційних банків щодо акредитації компаній зі страхування життя (табл. 3). Дані вимоги відрізняються від тих, що висуваються до компаній non-life сегменту, і були розглянуті нами в попередніх публікаціях [9].

Особливе значення в рейтинговій оцінці компанії зі страхування життя доцільно відвести дослідженню діяльності її відокремлених підрозділів. Злагоджено та ефективно функціонуюча регіональна мережа забезпечує диверсифікацію страхового портфелю компанії. Свідченням цьому є наявність в організаційній структурі більшості вітчизняних страховиків особи відповідальної за розвиток регіональної мережі із статусом заступника директора або керівника відповідного департаменту.

Право здійснення страхової діяльності відокремленим підрозділом компанії можливе за умови внесення інформації про цей підрозділ до Державного реєстру фінансових установ. Крім того, відокремлений підрозділ повинен бути забезпечений комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням та засобами зв'язку.

Таблиця 3

Основні вимоги деяких банків України щодо акредитації компаній зі страхування життя

№ з/п	Вимога	Райффайзен Банк Аваль	Ерсте Банк	Креді Агріколь Банк	УкрСиббанк
1	Термін діяльності на ринку	не менше 4 років	вимога відсутня	не менше 5 років	не менше 3 років
2	Розмір валових страхових премій	не менше 30 млн. грн.	не менше 16 млн. грн. ¹	не менше 50 млн. грн.	вимога відсутня
3	Розмір власного капіталу	не менше 30 млн. грн.	не менше 30 млн. грн. ²	не менше 50 млн. грн.	не менше 5 млн. дол. США
4	Розмір активів	не менше 80 млн. грн.	не менше 70 млн. грн.	не менше 100 млн. грн.	не менше 10 дол. США
5	Частка вихідного перестраховування	вимога відсутня	до 10 %	до 75 %	до 60 %

Примітки: ¹ – вимога до розміру чистих страхових премій; ² – вимога до чистого капіталу (власний капітал за вирахуванням нематеріальних активів)

Джерело: сформовано автором на основі вимог до потенційних страхових партнерів, розміщених на офіційних сайтах ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”, ПАТ “Ерсте Банк”, ПАТ “КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК”, ПАТ “УкрСиббанк”

До ключових критеріїв оцінки діяльності структурних підрозділів на думку керівників філій та представництв провідних страховиків відносять рентабельність (відношення прибутку до доходів підрозділу), обсяг страхових премій, збалансованість портфелю, рівень пролонгації договорів страхування, продуктивність праці (відношення обсягу страхових платежів до чисельності персоналу).

Інформація про всі показники діяльності регіональних підрозділів страхових компаній має, як правило, обмежений доступ, тому для порівняння діяльності підзвітного регіонального підрозділу з аналогічним підрозділом компанії-конкурента можливим є використання таких індикаторів (табл. 4).

Таблиця 4

Індикатори діяльності регіональних підрозділів страховиків

№ з/п	Індикатор	Підрозділ А	Підрозділ В	Підрозділ С
1	Темп приросту обсягів страхових премій			
2	Частка регіонального страхового ринку			
3	Частка підрозділу в загальному обсязі страхових премій компанії			
4	Відхилення рівня виплат від середнього по регіону			

Джерело: розроблено автором

Запропоновані нами зміни спрямовані на подолання інформаційної асиметрії на страховому ринку України, що негативно впливає на інвестиційну привабливість, як страхового ринку, так і окремих страховиків.

Таким чином, рейтинговий підхід в оцінці компаній зі страхування життя має бути максимально прозорим, враховувати дії конкурентів та рух капіталу між галузями економіки.

Висновки. Сучасний стан розвитку страхових відносин не дозволяє оптимально розподілити ризики та ресурси для забезпечення сталого економічного розвитку. Зважаючи на досвід провідних країн світу, можна стверджувати про ключову роль страхових компаній у фінансовій підтримці процесу суспільного відтворення. Саме в таких умовах використання прозорих критеріїв рейтингової оцінки страховиків забезпечить гармонізацію інтересів страхувальників, менеджменту компанії, її власників та держави. Висвітлені в публікації положення можуть бути використані в практичній діяльності вітчизняних рейтингових агентств, спектр послуг яких постійно розширюється.

Подальші розробки в даному напрямі будуть пов'язані з питаннями забезпечення фінансової безпеки страхових компаній та її оцінці.

Список використаної літератури:

1. Волк С. Вера погибает первой / С.Волк // ИнвестГазета. – 2008. – № 41. – С. 35.
2. Горьова В.М. Сутність та значення рейтингової оцінки страхових компаній / В.М. Горьова, Р.А. Павлов // Економічний простір : зб. наук. праць. – 2010. – № 36. – С. 100–108

3. *Залетов О.М.* Рейтингові агентства та їх вплив на страховий ринок / *О.М. Залетов* // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Економіка. – 2008. – №104. – С. 44–46.
4. *Зейдл К.* Дванадцять причин для фінансового кризиса / *К.Зейдл* // Экономический журнал Высшей школы экономики. – 2010. – № 1. – С. 122–134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ecsocman.hse.ru/data/2010/06/21/1212534739/14_01_07.pdf.
5. *Кисільова І.Ю.* Визначення виду функцій приналежності параметрів комплексної рейтингової оцінки лайфхових страховиків / *І.Ю. Кисільова, Ю.І. Нагорний* // Вісник Запорізького національного університету / Економічні науки. – 2009. – № 1 (4). – С. 178–182.
6. *Ковальчук О.В.* Особливості вимірювання величини кредитного ризику страхової компанії / *О.В. Ковальчук* // Сталій розвиток економіки : наук.-виробн. журнал. – 2012. – № 6 (16). – С. 326–321.
7. *Козьменко О.В.* Рейтингування страхових компаній і розрахунок страхових тарифів на базі використання економіко-математичних методів : монографія / *О.В. Козьменко*. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 95 с.
8. Концепція створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 208-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/208-2004-%D1%80>.
9. *Полчанов А.Ю.* Оцінка стратегії страхової компанії: клієнтоорієнтований підхід / *А.Ю. Полчанов* // Соціально-економічний розвиток України: Європейський вибір : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса: “Центр економічних досліджень та розвитку”, 2011. – Ч. I. – 96 с.
10. *Ткаченко Н.В.* Удосконалення методики рейтингової оцінки стану фінансової стійкості страховиків / *Н.В. Ткаченко* // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2010. – № 2. – С. 48–60.
11. Consumer in 2050: The rise of the EM middle class [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.hsbc.com.vn/1/PA_ES_Content_Mgmt/content/vietnam/abouthsbc/newsroom/attached_files/HSBC_report_Consumer_in_2050_EN.pdf.
12. World insurance in 2011 shows non-life insurance premiums continued to grow in 2011 despite an overall decline in premiums / *Swiss Re* // *Sigma*. – 2012. – № 3. – 42 p. [Electronic resource]. – Режим доступу : http://media.swissre.com/documents/sigma_3_12_en.pdf.

ПОЛЧАНОВ Андрій Юрійович – кандидат технічних наук, доцент Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– страхування життя.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013